

SOCIAL AND DEMOGRAPHIC PROBLEMS OF PERIPHERAL AREAS OF THE NORTHERN PART OF LUHANSK REGION

Vladyslav BIELIKOV

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
dance09101992@gmail.com*

Abstract: The paper reveals how peripheral position influences on the social and economic development of the northern part of Luhansk region, investigating the set of social and economic development problems of the north of Luhansk region related to various aspects of the life activity of the population and, in general, the development of the north of the region as part of the administrative-territorial unit. The author suggests ways of overcoming the problems connected with the peripheral location of the investigated territory and its proximity to the military occupied southern part of the region. Given the geographical specifics of the northern Luhansk region, it is shown that the periphery has its own "centers" and "deep periphery". Peripherality has a significant impact on the socio-economic development of the north of Lugansk region.

The main problems of social and economic development of the northern Luhansk region, caused by its peripheral geographic location, include demographic, labour and resettlement. Thus, the measures, aimed at improving the situation, should be targeted on decrease in mortality, depopulation and migration outflow, increase in employment via rationalization of labour potential use and improvement of the labour market structure, slowing rural degradation by improving social and economic conditions, including better quality of life providing people with all basic required services. Cities and towns (regional centres) need organization of intercity transport, improvement in sanitation, cleaning and centralized water supply.

Economic situation in the studied region could be improved via increasing competitiveness of enterprises and productivity of agricultural production, development of processing enterprises in the agroindustrial complex, stimulation of alternative economic branches (trade, recreation, tourism, education as well as the other service sectors, improvement of quality of transport services. In the field of nature use the region needs conservation and enhancement of land fertility, reduction of negative impacts of agricultural chemistry on soils, purification of small rivers, rational use of land resources, maintenance of the proper condition of natural objects of the nature reserve fund.

The solution of aforementioned problems requires joint efforts of scientists, managers (oblast, rayon and local authorities) and the public. A prerequisite is to take into account the geographical specificity of the region.

Key words: peripherality, socio-economic development, northern Luhansk region, center, periphery, territory.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.79.49-52>

UDC: 911.3

Received: February 04, 2018.

Revised: March 21, 2018.

Accepted: March 25, 2018.

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРИФЕРІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ПІВНІЧНОЇ ЧАСТИНИ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Владислав БЕЛІКОВ

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
dance09101992@gmail.com*

Анотація: Розглянуто особливості впливу периферійності на соціально-економічний розвиток півночі Луганщини. Виділено та досліджено низку проблем соціально-економічного розвитку півночі Луганщини, які стосуються різноманітних аспектів життєдіяльності населення та в цілому – розвитку півночі області як частини адміністративно-територіальної одиниці. Запропоновано шляхи до подолання проблем, пов'язаних з периферійністю положення досліджуваної території та її близькістю до окупованої південної частини області. Враховуючи географічну специфіку півночі Луганщини показано, що периферія має свої «центри» і «глибоку периферію».

Ключові слова: периферійність, соціально-економічний розвиток, північ Луганщини, центр, периферія, територія.

Вступ. Актуальність дослідження периферії як елементу геопростору та периферійності, як властивості, явища впливає з необхідності більш глибокого дослідження геопросторової неоднорідності організації суспільства.

Периферійні території України останнім часом стають особливими об'єктами суспільно-географічних досліджень, інтерес до вивчення яких викликаний специфікою їх економіко-географічного положення і соціально-економічного розвитку, особливо коли мова йде про периферію півночі Луганщини, яка однозначно переживає свої не найлегші часи. Чинник периферійного, а на прикладі північних районів Луганської області ще й прикордонного положення, істотно впливає на формування іміджу, географічного образу цих територій. Периферійні регіони (у нашому випадку північ Луганщини) характеризуються особливим менталітетом населення, який сформувався внаслідок освоєння і заселення цих територій, що у свою чергу проявляється в особливостях розвитку їх економіки, соціокультурної сфери. Тому комплексне вивчення периферійних регіонів, ознак периферійності їх соціально-економічного розвитку, виявлення особливостей розвитку окремих сфер життєдіяльності суспільства на цих територіях є важливою і актуальною проблемою суспільно-географічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями периферії та периферійності з точки зору суспільної географії є недостатніми. Ця тематика залишається відкритою для диспутів і дискусій. Зокрема, периферію та периферійність як явище, суспільно-географічний аналіз центрально-периферійних процесів детально дослідив у своїй монографії Пилипенко І. О. Саме вона стала підґрунтям та опорою в написанні даної статті. Окремими аспектами дослідження периферії та периферійності займалися також Альховіцька О. Є., Барановський М. О., Грицай О. В., Дністрянський М. С. та інші.

Мета і завдання. Метою написання статті є аналіз впливу периферійності на соціально-економічний розвиток північних районів Луганської області.

Виклад основного матеріалу. Характерною ознакою сучасного суспільно-географічного простору є множина економіко-географічних, соціально-географічних, політико-географічних, навіть ментальних і культурних форм організації суспільства, що відображається у виникненні унікальних геопросторових поєднань найрізноманітніших об'єктів, процесів, явищ в системі „природа-населення-господарство”.

Незважаючи на наявність регіонів різних форм, типів, видів, масштабів, їх центрально-периферійна будова в багатьох випадках відзначається спільними рисами, ознаками, проблемами. У суспільній географії основним об'єктом дослідження зазвичай є центр і центральність (місця, події, явища, процеси тощо). Хоча традиційно (і, мабуть, вірно) вважати, що більший вплив на суспільний розвиток мають центри, разом з тим, периферійних регіонів за площею, кількістю більше і вони різноманітніші за своїми

типами, видами, геопросторовими масштабами. Як у вітчизняній, так і зарубіжній суспільній географії поряд з достатньо повно розробленою теорією центричної будови об'єктів та явищ, все ж більшу увагу приділено центрам та їх характерним рисам розвитку і розміщення, а окремого напрямку – теорії периферії та периферійності досі не сформувалось, хоча динамічність суспільно-географічного простору викликає необхідність вивчення різних форм та типів суспільно-географічних периферій від локального до глобального масштабу [10, 11, 3]. Проте до сьогодні є різні погляди на теорію периферії та периферійності, що спираються як на класичні, традиційні, так і на модернові теоретичні погляди. Відповідно, периферія як складний і неоднозначний об'єкт дослідження потребує окремої уваги.

Суспільно-географічне розуміння периферії передбачає не просто геометричну визначеність її розміщення, меж (тобто певну метризацію), але і характеристику сутності її формування, етапності розвитку, компонентного складу, генези і т.д. [10, 4].

Функціонування та розвиток суспільно-географічного комплексу північної частини Луганської області характеризується низкою проблем, які стосуються різноманітних аспектів життєдіяльності населення та в цілому – розвитку півночі області як частини адміністративно-територіальної одиниці.

Серед екологічних проблем найбільш актуальними для аграрної півночі є охорона водних та ґрунтових ресурсів. Поверхневі води забруднюються за рахунок скидання в річки побутових і промислових відходів, а також тваринницьких стоків. Площі родючих ґрунтів скорочуються внаслідок порушення технології їх обробки, як наслідок, збільшується площа ґрунтової ерозії. Окремою проблемою є обміління річок та очистка русел річок.

Для вирішення цих проблем необхідно контролювати накопичення побутових відходів у відведених місцях, ставити і вчасно ремонтувати очисні споруди на підприємствах промисловості і сільського господарства, правильно проводити обробку ґрунтів тощо. Крім того, необхідні ремонт та будівництво мереж доріг загального користування і місцевого значення. Капітального ремонту потребують більшість автомобільних шляхів на території північних районів Луганської області, особливо ті, які слугують сполученням сільських рад з районними центрами, для чого необхідні значні фінансові ресурси.

Актуальною була і залишається демографічна проблема, особливо – зростання рівня смертності населення, у т.ч. смертності немовлят. Їх розв'язання потребує реалізації регіональної демографічної політики (покращення медичного обслуговування, підвищення стандартів життя, зменшення механічного відпливу населення, розв'язання актуальних проблем молодих сімей тощо).

В сільському господарстві основними завданнями є нарощування обсягів виробництва якісної продукції, утримання керованості ситуації в агропромисловому секторі та забезпечення

беззбиткової діяльності підприємств шляхом розширення асортименту продукції та ринків збуту, встановлення жорсткого контролю за використанням та охороною земель (дотримання систем сівозміни), підтримка малого підприємництва та інші. Додаткових заходів слід вживати для зменшення впливу несприятливих природних явищ на результати сільськогосподарської діяльності.

Перспективними напрямками діяльності є розвиток енергозберігаючих технологій та забезпечення ефективного функціонування житлово-комунального господарства, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки регіону шляхом створення умов для вкладання інвестиційних коштів у розвиток галузей виробничої і невиробничої сфери, виробництво інноваційної продукції, а також забезпечення високих стандартів навчання, якісної медичної допомоги, збереження культурної спадщини.

Проблеми розвитку промисловості пов'язані із труднощами функціонування багатьох підприємств, у першу чергу малих, в умовах ринкового (висококонкурентного) середовища. З позицій територіальної організації господарства необхідно проводити політику децентралізації виробництва, переміщення нових підприємств за межі міст та селищ міського типу. Значна частина населення, що має постійні трудові зв'язки з промисловими підприємствами міст та селищ міського типу, проживає поза їх межами, у навколишніх населених пунктах. Така політика дозволила б стимулювати розвиток інших поселень, створивши на їх основі нові точки економічної активності.

Актуальним для аграрної півночі Луганської області буде в подальшому розвиток рекреаційно-туристичної галузі (зеленого та сільського туризму, оздоровчо-лікувального, спортивного, пізнавального), адже регіон має потенціал і для природно-орієнтованих видів туризму/рекреації, і для пізнавального туризму). Необхідною умовою для цього є збереження та покращення стану історичних об'єктів, підтримання належного екологічного стану території, і розбудови необхідної інфраструктури, і залучення до цього широких верст населення [1, 5, 6].

Значною проблемою на Луганщині, зокрема на півночі є достатньо високий рівень безробіття, що пов'язано з відсутністю стабільності у сільськогосподарському виробництві, зниженням економічних стимулів для розвитку галузі, несприятливою кон'юктурою на ринку сільгосппродукції, згоранням (з різних причин) соціальної сфери тощо. Для зменшення сезонності в сільському господарстві необхідно розвивати інші, альтернативні види господарської діяльності, що не залежать від природних ритмів.

Багато не вирішених проблем характерні для сільських поселень адміністративних районів півночі області. Найголовнішим шляхом їх розв'язання є вирішення проблем, пов'язаних із розвитком сільськогосподарського виробництва, бо це – основний вид заняття селян, а також розвитку

соціальної інфраструктури. Останнє набуває важливого значення в контексті забезпечення прав громадян незалежно від місця їхнього проживання на рівний доступ до послуг життєзабезпечення (у першу чергу, це – медицина та освіта). Окремою проблемою є підвищення рівня благоустрою районних центрів, вплив яких поширюється далеко за межі своїх районів. На сьогодні не вирішені проблеми каналізації, очистки та централізованої подачі води, потребують реконструкції багато будівель [7, 8, 9].

Для розв'язання наявних проблем та подальшого економічного і соціального розвитку півночі, поставлені завдання із забезпечення зайнятості населення і підвищенню використання трудових ресурсів, збільшенню доходів населення шляхом створення нових робочих місць, подальшої підтримки та розвитку самозайнятості населення тощо. Вважаємо, що ця діяльність потребує оптимізації та підвищення ефективності, залучення експертів, висококваліфікованих фахівців у різних сферах.

Таким чином, визначивши головні проблеми півночі Луганщини, приходимо до висновку, що більшість з них можна було б вирішити навіть у найближчий час за умов достатнього фінансування та стабільного соціально-економічного розвитку держави.

Висновки. Периферійність має значний вплив на соціально-економічний розвиток півночі Луганщини. Основними проблемами периферійності соціально-економічного розвитку півночі Луганщини є: демографічна (підвищення рівня смертності, високий рівень депопуляції та міграційного впливу населення), працересурсна – раціональне використання трудового потенціалу населення, покращення ситуації на ринку праці і збільшення рівня зайнятості; розселенська – уповільнення деградації сільських поселень за рахунок покращення соціально-економічної ситуації, підвищення комфортності проживання населення, забезпечення їх необхідними послугами; у містах і селищах міського типу (районних центрах) – організація внутрішньоміського транспорту, каналізації, очищення і централізованого постачання води. Господарськими проблемами є підвищення конкурентоздатності підприємств, нарощування продуктивності сільськогосподарського виробництва, розвиток переробних підприємств у складі АПК, стимулювання альтернативних галузей – рекреаційно-туристської, освіти та ін. галузей нематеріальної сфери, відновлення торгівельної функції районів, підвищення якості надання транспортних послуг. У сфері природокористування – збереження та підвищення родючості земель, зменшення негативних впливів хімізації сільського господарства на ґрунти, очищення малих річок, раціональне використання земельних ресурсів, підтримання належного стану природних об'єктів природно-заповідного фонду. Розв'язання цих проблем потребує сумісних зусиль науковців, управлінців (обласної, районної та місцевої влади), населення. Обов'язковою умовою є врахування географічної специфіки регіону.

References:

1. Baranovskyi M. *Naukovi zasady suspil'no-geografichnogo vivchennâ sil's'kih depresivnih teritorij Ukraini* [Scientific principles of socio-geographical study of rural depressed territories of Ukraine]. Nizhyn, 2009, 396 p. (In Ukrainian).
2. Bolhov V. *Mista i sela Ukraini. Luganšina : istoriko-kraeznavčì narisi* [Cities and villages of Ukraine. Luhansk region: historical and ethnographic essays]. Kyiv: Ukrainian academy of heraldry, trademark and logo, 2012, 472 p. (In Ukrainian).
3. Main Department of Statistics in Luhansk region [Electronic source]. Access mode : <http://www.lg.ukrstat.gov.ua>.
4. State Archive of Lugansk Region, Fund R–1186, description N. 1, archive 79, 16 p.
5. State Archive of Lugansk Region. Fund N. R–2519, description 14, archive 451a
6. Dotsenko A. *Sil's'ke rozselennâ v Lugans'kij oblasti : suspil'no-geografichnij aspekt* [Rural settlements in Lugansk region: socio-geographical aspect]. *Suspil'no-, fiziko-geografichni ta geoekologichni problemi staropromislovih rajoniv : materialì Vseukraïns'koï naukovo-praktičnoï konferencii* [Social, physiographical and geoeological problems of the old industrial areas: materials of all-Ukrainian scientific practical conference] (October 17–19, 2011, Luhansk) (Ed.: I. Melnyk). Luhansk: Taras Shevchenko Luhansk National University, 2011, pp. 134–137.
7. Kil'kist', teritorial'ne rozmišennâ ta statevo-vikovij sklad naseleonnâ Lugans'koï oblasti [Population of the Luhansk region, its territorial placement and sex-age composition] (Eds.: Yu. Ziminskyi and A. Prydorozhko). Luhansk: Department of Statistics in Luhansk region, 2003, 230 p.
8. Melnyk I. *Osoblivosti narodžuvannosti v Lugans'kij oblasti* [Birthrate characteristics in the Luhansk region]. *Human Geography Journal*, 2008, Vol. 5 (2), pp. 145–151. (In Ukrainian).
9. Melnyk I. *Regional'ni osoblivosti demografichnogo rozvitku Donbasu* [Regional features of demographic development in the Donbas]. *Regional'ni geografichni doslidžennâ Ukraini ta sumižnih teritorij : zbirnik naukovih prac'* [Regional geographic studies of Ukraine and adjoining areas: a collection of scientific works] (Ed.: Yu. Kyseliov). Luhansk, Alma-Mater, 2006, pp. 150–152. (In Ukrainian).
10. Pylypenko I. *Suspilno-heohrafichna peryferiia: kontsepsiia, parametryzatsiia i delimitatsiia*. Kherson: Hrin D. S., 2015, 264 p. (In Ukrainian).
11. Peschard K. *Rethinking the Semi-Periphery: Some Conceptual Issues* [Electronic source]. Access mode: <http://www.ualberta.ca/GLOBALISM>.

Список використаних джерел:

1. Барановський М. О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України. – Ніжин, 2009. – 396 с.
2. Болгов В. В. Міста і села України. Луганщина : історико-краєзнавчі нариси / упорядник В. В. Болгов. – К. : Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, 2012. – 472 с.
3. Головне управління статистики в Луганській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lg.ukrstat.gov.ua>
4. Державний архів Луганської області. Фонд № Р – 1186, опис № 1, № справи 79, 16 с.
5. Державний архів Луганської області. Фонд № Р – 2519, опис № 14, справа № 451а
6. Доценко А. І. Сільське розселення в Луганській області : суспільно-географічний аспект / А. І. Доценко // Суспільно-, фізико-географічні та геоекологічні проблеми старопромислових районів : мат. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17 – 19 жовтня 2011 р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – С. 134–137.
7. Кількість, територіальне розміщення та статево-віковий склад населення Луганської області / Луганське обласне управління статистики; відп. за вип. Зімінський Ю.В., Придорожко А.О. – Луганськ: Луганське обласне управління статистики, 2003. – 230 с.
8. Мельник І. Г. Особливості народжуваності в Луганській області / І. Г. Мельник // Часопис соціально-економічної географії. – 2008. – № 5(2). – С. 145–151.
9. Мельник І. Г. Регіональні особливості демографічного розвитку Донбасу / І. Г. Мельник // Регіональні географічні дослідження України та суміжних територій : Зб. наук. праць / Відп. ред. Ю. О. Кисельов. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – С. 150–152.
10. Пилипенко І. О. Суспільно-географічна периферія: концепція, параметризація і делімітація: Монографія / І. О. Пилипенко. – Херсон: Грін Д. С., 2015. – 264 с.
11. *Peschard K. Rethinking the Semi-Periphery: Some Conceptual Issues* [Електронний ресурс] / К. Peschard // *Some Conceptual Issues*. – 2005. – Режим доступу : <http://www.ualberta.ca/GLOBALISM>.